

Доброва О. В.,
аспірант Інституту права ім. князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА ТАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПРО ШАХРАЙСТВА З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

TYPICAL INVESTIGATORY SITUATIONS AND TACTICAL TASKS WHEN INQUIRING INTO THE CRIMINAL PROCEEDINGS ON FINANCIAL RESOURCES FRAUD

У статті запропоновано тактику дій слідчого (керівника слідчого підрозділу) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, виходячи з характеру відомих обставин про подію кримінального правопорушення та осіб, які причетні до його вчинення. Виокремлено такі слідчі ситуації за результатами розгляду заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення: ознаки злочину встановлено, що є підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку досудового розслідування; ознак злочину не виявлено, у зв'язку із чим слід провести перевірочні заходи з огляду на ч. 1 ст. 214 КПК України та відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; факт вчинення кримінального правопорушення не підтверджується матеріалами перевірки (зі складанням відповідного висновку). Наголошено, що джерелом відомостей про особу злочинця можна вважати пошук свідків, криміналістичне дослідження документів, які закріплювали оформлення руху коштів із моменту їх незаконного зняття з банківського рахунка до здійснення операцій з їх легалізації (відмивання). Визначено, що під час розроблення криміналістичної методики розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами домінуючими завданнями є пізнавальні тактичні завдання, інші ж мають підпорядкований характер. Аналіз слідчої практики показує, що пізнавальні тактичні завдання розслідування відрізняються один від одного не лише змістовно, а й за ступенем складності і, відповідно, засобами вирішення. Зроблено висновок, що комплексне застосування процесуальних дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів щодо розв'язання тактичних завдань початкового етапу розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами не є вичерпним, оскільки сформулювати універсальні схеми розслідування, застосовні до будь-якого випадку, неможливо, так само як неможливо передбачити наперед дії злочинців. Отже, кожна конкретна ситуація розслідування вимагає від слідчого, передусім, творчої діяльності в межах кримінальної процесуальної регламентації на підставі сформованих у науці узагальнень практики, теоретичних положень і методичних рекомендацій.

Ключові слова: шахрайство з фінансовими ресурсами, виявлення, кримінальне провадження, досудове розслідування, типові слідчі ситуації, тактичні завдання.

The article proposes the tactics of actions of the investigator (head of the investigative unit) of the bodies, which exercise control over the observance of tax legislation, based on the nature of the known circumstances about the criminal offense and persons involved in its commission. The following investigative situations were distinguished by the results of consideration of allegations and reports of criminal offenses: signs of a crime were found to be the basis for entering information in the Unified Register of Pre-trial Investigations and the commencement of pre-trial investigation; no crime was detected, why to carry out verification measures in view of Part 1 of Art. 214 of the CPC of Ukraine and in accordance with the Law of Ukraine "On Operational Investigation Activities"; the fact of committing a criminal offense is not confirmed by the materials of the audit (with the conclusion drawn). It is emphasized that the source of information about the identity of the offender can be considered the search for witnesses, forensic investigation of documents that fixed the registration of the movement of funds from the moment of their unlawful withdrawal from the bank account before carrying out operations on their legalization (laundering). It has been determined that the development of forensic methods of investigation of fraud with financial resources are dominant tactical tasks, while others are subordinate. The analysis of investigative practice shows that cognitive tactical tasks of investigation differ from each other not only in content but also in degree of complexity and, accordingly, by means of solution. It is concluded that the complex application of procedural, operational, search and organizational measures to solve the tactical tasks of the initial stage of investigation of fraud with financial resources are not exhaustive, since it is impossible to formulate universal investigation schemes applicable in any case, how it is impossible to predict the actions of criminals in advance. Therefore, each specific situation of investigation requires the investigator, first of all, creative activity within the framework of criminal procedural regulation on the basis of the generalized practices in science, theoretical provisions and methodological recommendations.

Key words: fraud with financial resources, detection, criminal proceedings, pre-trial investigation, typical investigative situations, tactical tasks.

Вступ. Розвиток ринкових відносин в Україні суттєво впливає на злочинність і, зокрема, її економічну складову частину, де все більш помітне місце займають злочини у сфері кредитно-фінансових відносин. Кредитні кошти в Україні стали одним із найбільш привабливих об'єктів злочинної діяльності, яка включає в себе різноманітні прийоми і способи обманного заволодіння коштами кредиторів. Випадки одержання і неповернення кредиту стають ледве не нормою. Об'єм заборгованості за кредита-

ми, наданими суб'єктам господарювання, станом на 2020 рік перевищує 29,0 млрд. грн. Складною залишається ситуація відносно своєчасного повернення позичальниками банківських кредитів. Станом на 2020 рік об'єми простроченої заборгованості за такими кредитами порівняно з початком 2019 року збільшились на 11% і складають 2,2 млрд. грн.

Упродовж 2014–2019 років у цій сфері виявлено понад 19 тис. злочинів, з яких половину складають шахрайства (45%), а найбільшу динаміку зростання

(9–11% щороку) та питому вагу (39%) становлять різні способи заволодіння кредитами. У той самий час за ст. 222 КК України у 2014 р. обліковано 94 кримінальних правопорушень, у 2015 р. – 109, 2016 р. – 85, 2017 р. – 97, 2018 р. – 91, 2019 р. – 63, а загалом за цей період кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду, – 21. Водночас кількість виявлених у зазначений період організованих груп та злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася на 33%, а закінчених провадженням кримінальних правопорушень – на 27%. Негативною також є динаміка і щодо викритих угруповань з корумпованими (– 66%), міжрегіональними (– 50%) і транскордонними (– 50%) зв'язками. Також викликає занепокоєння той факт, що кримінальна ситуація у кредитно-фінансовій сфері загострюється зацікавленістю суб'єктів вчинення злочинів у збереженні «таємниці» вчиненого діяння протягом тривалого періоду часу, що зумовлює значну частку латентної злочинності у цій сфері (80-90% злочинів залишаються невиявленими) [1; 2].

Результати дослідження. Під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема шахрайства з фінансовими ресурсами, застосовують різні тактико-криміналістичні засоби розслідування, до складу яких належать: тактичні операції та прийоми, слідчі ситуації, тактичні комбінації, тактичні завдання та рішення, тактичний ризик, тактико-криміналістичні рекомендації тощо.

Усі слідчі ситуації за справами про шахрайство з фінансовими ресурсами, що виникають на початковому етапі розслідування, О.В. Курман та Т.В. Охрімчук розділили на дві основні групи залежно від обсягу та змісту даних, що служать підставою для порушення кримінальної справи та інформації про злочинця, зокрема: 1. Слідча ситуація, що характеризується наявністю даних про вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами, та особу, яка вчинила злочин. 2. Слідча ситуація, що характеризується наявністю даних про вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами та недостатньою кількістю інформації про можливого злочинця [3, с. 107; 4, с. 100].

Як зазначив В.О. Фінагєєв, доцільно виокремити типові ситуації залежно від результатів перевірок заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або матеріалів, зібраних унаслідок самостійного виявлення обставин, що можуть свідчити про їх вчинення: 1) підтверджується наявність ознак кримінального правопорушення, що є підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРД); 2) не встановлено достатньої інформації про вчинене кримінальне правопорушення (з огляду на вимоги ч. 5 ст. 214 КПК України), що потребує для їх встановлення проведення додаткової перевірки; 3) не виявлено ознак кримінального правопорушення, але вбачається наявність достатньої інформації, отриманої в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів (відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність») про злочини, що готуються, або осіб, які

готують вчинення злочину (із заведенням оперативно-розшукової справи); 4) не підтверджується матеріалами перевірки факт вчинення кримінального правопорушення, що передбачає складання уповноваженою службовою особою мотивованого висновку з дорученням інших документів (пояснення, рапорти, довідки тощо), який «списує» до підрозділу документального забезпечення в номенклатурну справу, про що робиться відповідна відмітка в журналі Єдиного обліку та повідомляється прокурор [5, с. 124].

Як бачимо, критерієм їх виокремлення є обсяг і зміст вихідної інформації про злочин, ступінь поінформованості зацікавлених осіб про перебіг слідства, а також можливості використання слідчим ефекту раптовості.

Виокремлення типових слідчих ситуацій розслідування є, передусім, продуктом наукового осмислення. Застосування ситуаційного підходу має сприяти оптимальній організації розслідування в аналогічних (типових) ситуаціях. Знання слідчим певних «стандартів» дає змогу йому зорієнтуватися у всьому масиві інформації, висунути найбільш обґрунтовані версії й визначити (або скоригувати) напрями їх перевірки; правильно обрати спрямування та послідовність слідчих (розшукових) дій (далі – СРД), негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) та оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ).

Розслідування злочинів, що вчиняються в умовах неочевидності, значно ускладнюється у зв'язку з дефіцитом вихідної інформації про обставини події та особу злочинця. Обізнані слідчі звертаються до особистого досвіду провадження в аналогічних випадках. У менш «вигідному» становищі опиняються їх молодші колеги, досвід яких ще не в змозі «підказати», яким чином у конкретній ситуації збирати доказову інформацію. Ось чому встановлення події злочину у справах про фінансові шахрайства нерідко здійснюється безсистемно, методом чисельних «спроб і помилок», а це неминуче призводить до нераціональних витрат зусиль, часу і далеко не завжди до успіху.

Розроблення методичних рекомендацій у ситуаційному аспекті дає змогу зробити ці рекомендації більш конкретними, адже ситуативний підхід не лише впливає на обрання методики розслідування, а й надає можливість створити її алгоритм.

Однак вивчення кримінальних проваджень, опитування працівників слідчих підрозділів дає підстави для виділення слідчих ситуацій початкового етапу розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами в умовах нового кримінального процесуального законодавства:

1) кримінальне правопорушення виявлено та встановлено й потребує законного реагування органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, проте вихідна інформація не містить даних про особу, яка вчинила злочин (наприклад, виявлення службою безпеки органів влади, банку факту незаконного перерахування кредиту); 2) особа, яка могла вчинити кримінальне правопорушення, встановлена, необхідно провести необхідні перевірочні заходи для встановлення

кримінальності ознак діяння, спланувати проведення необхідних СРД, НСРД (ця ситуація найчастіше виникає в разі виявлення ознак злочину правоохоронними органами); 3) виявлений факт незаконного отримання кредиту та особа, яка його вчинила (необхідно встановити наявність чи відсутність підстав для початку досудового розслідування, зокрема одержати заяву потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 477 КПК України).

Щодо першої ситуації, то її особливістю є те, що вихідна інформація зібрана внаслідок проведення перевірочних заходів і міститься в матеріалах:

- внутрішнього службового розслідування чи документальної ревізії, проведених суб'єктом господарювання (фінансовою установою, державним органом чи громадською організацією) щодо своїх працівників чи клієнтів;

- документальної перевірки (податкової, банківської, ревізійної, в порядку митного контролю та ін.), під час якої виявлено ознаки злочину;

- судового розгляду позовів у порядку господарського судочинства;

- оприлюднених у пресі або інших офіційних джерелах.

Чинниками, що негативно впливають на розслідування, у цій ситуації є: відсутність раптовості, тобто суб'єкти злочину та зацікавлені особи, як правило, мають інформацію про об'єкти перевірки та виявлені факти порушень; значний розрив у часі з моменту вчинення злочину до його виявлення правоохоронними органами, що дозволяє злочинцям вжити заходів із маскування слідів.

Як свідчать результати нашого дослідження, зазвичай керівники суб'єктів господарювання і фінансових установ не звертаються до правоохоронних органів (або звертаються запізно) після виявлення ними ознак шахрайства. На це впливає низка чинників, зокрема: переконання цих осіб у некомпетентності працівників правоохоронних органів; урахування того, що збитки, заподіяні офіційним розслідуванням, можуть бути набагато більшими порівняно зі збитками від самого злочину; побоювання «підриву» власного авторитету в ділових колах, унаслідок чого втрачається значна частина клієнтів; побоювання розкриття під час судового розгляду справи систем внутрішньої безпеки; побоювання можливості виявлення під час розслідування певних незаконних видів діяльності, «сумнівних» фінансових операцій чи умов, що сприяли вчиненню розкрадань, і виникнення у зв'язку із цим сумнівів відносно професійної придатності окремих службових осіб тощо.

Практика діяльності правоохоронних органів свідчить, що ознаки шахрайства з фінансовими ресурсами можуть бути виявлені під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності (передбачених ст. 190, 201, 209 КК України), а також службових злочинів (ст. 364, 366 КК України). Зазначене може бути результатом проведення додаткових документальних перевірок, слідчо-оперативних заходів, що визначає специфіку конкретної ситуації та впливає на обсяг і послідовність подальших дій.

Щодо другої ситуації, то до неї можна віднести декілька підситуацій, зокрема: 1) особу, яка вчинила злочин, встановлено, і вона не переходується (27% кримінальних проваджень); 2) підозрюваного встановлено, але він переходується з метою уникнення кримінальної відповідальності, його місцезнаходження невідоме (14%), але у слідчого є відомості, що прямо чи побічно вказують на неї. Джерелом відомостей про особу злочинця можна вважати пошук свідків, криміналістичне дослідження документів, які закріплювали оформлення руху коштів із моменту їх незаконного зняття з банківського рахунка до здійснення операцій з їх легалізації (відмивання). Слідчому необхідно встановити інших осіб, які причетні до таких операцій, а також вилучити документи (інші носії інформації), у яких відобразились матеріальні сліди злочинця. Тож важливим способом отримання первинної інформації про правопорушника є витребування необхідних документів.

Основним напрямом діяльності слідчого на цьому етапі є його розшук. Досудове розслідування зупиняється (п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України), і слідчий, керуючись ст. 281 КПК, оголошує його в розшук. Перед оголошенням особи в розшук важливо зібрати всі можливі матеріали про особистість розшукуваного, в тому числі його анкетні дані, відомості про зовнішність, особливі прикмети, родинні, дружні та інші зв'язки, особливості поведінки, фотографії та інші відомості, що можуть сприяти розшуку підозрюваного [6].

Для прийняття рішення про зупинення досудового провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України слідчий зобов'язаний дотримуватися низки процесуальних умов, без яких зупинення провадження не може бути визнане законним, а саме: 1) провести всі СРД та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для встановлення місцезнаходження особи (допитати родичів і знайомих підозрюваного, накласти арешт на його кореспонденцію, ініціювати зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, надати доручення оперативним підрозділам та ін.); 2) ужити заходів для забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, збереження документів та інших зібраних у справі доказів; 3) винести постанову про оголошення розшуку підозрюваного з можливим одночасним винесенням клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою й отриманням відповідної ухвали слідчого судді, які з іншими матеріалами направити до оперативних підрозділів для заведення оперативно-розшукової справи та проведення відповідних заходів; 4) внести до ЄРДР відомості про оголошення розшуку [7, с. 195; 8, с. 252].

Також варто розглянути ситуації, що складаються в залежності від позиції підозрюваного у кримінальному провадженні: 1) підозрюваний повністю визнає свою провину у вчиненому злочині (14%). Основний напрямок розслідування в такій ситуації

ції – закріплення та вивчення доказів від уже встановлених джерел, що забезпечується проведенням допиту підозрюваного, свідків, потерпілого, призначенням економічних та криміналістичних експертів, оглядом речових доказів, проведенням інших СРД; 2) підозрюваний визнає факт вчинення неправомірних дій, але при цьому заперечує умисел на вчинення розкрадання (43%). Основний напрямок розслідування – доведення умислу в підозрюваного на вчинення розкрадання та заподіяння власнику матеріальних збитків; 3) підозрюваний повністю заперечує свою причетність до злочинної події (6%) або відмовляється від дачі показань (37%). Основний напрямок розслідування – встановлення причетності підозрюваного до вчиненого злочину. Для цього необхідне проведення ОРЗ із метою встановлення причин вчинення злочинів, виявлення співучасників, виявлення слідів та інших речових доказів, що підтверджують причетність підозрюваного до злочину; пред'явлення підозрюваного для впізнання, проведення обшуку в його помешканні з метою виявлення слідів-наслідків злочину; проведення допиту підозрюваного з використанням тактичних прийомів, спрямованих на його викриття; отримання зразків для експертизи, огляд речей і документів; встановлення співучасників [9, с. 49–51; 10, с. 114–115; 11, с. 244; 12, с. 101–102].

3 поняттями етапу розслідування і слідчої ситуації у криміналістичній методиці тісно пов'язане поняття *тактичного завдання* розслідування [13]. У криміналістичній науці розрізняють типові та реальні тактичні завдання.

Під типовим тактичним завданням В.Є. Корноухов розуміє складову частину процесу розслідування, що відображає відношення між типовою сукупністю даних про злочин (слідчою ситуацією) та проміжними цілями розслідування, що визначають типовий спосіб дії й формування доказів. Реальне тактичне завдання – це відношення між сукупністю даних про конкретний злочин (ситуацією розслідування) та метою, що визначає адаптацію типового способу дії до умов розслідування конкретного злочину [14, с. 97].

У криміналістичній літературі виділяють організаційні й психологічні тактичні завдання розслідування. Організаційні тактичні завдання розслідування полягають у створенні необхідних умов для успішного проведення запланованих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, забезпеченні їх необхідними засобами (транспортом, криміналістичною технікою, засобами зв'язку). Як правило, ці завдання полягають у налагодженні взаємодії слідчого з іншими підрозділами і службами, здійсненні сумісного планування розслідування, розподілі обов'язків та координації роботи [15, с. 3–5]. Психологічні тактичні завдання пов'язані з необхідністю встановлення слідчим комунікативних зв'язків з учасниками процесу (свідками, потерпілими, підозрюваними, обвинуваченими), а також працівниками органу дізнання, з якими він взаємодіє. Їх змістом є, по-перше, встановлення слідчим психологічного контакту з допитуваною особою для одержання від

неї повних і достовірних свідчень, по-друге – налагодження ділової атмосфери у слідчо-оперативній групі. У всіх ситуаціях вирішення цих завдань слідчий спирається на знання в галузі психології, зокрема психології слідчої діяльності та ОРД [16].

Під час розроблення криміналістичної методики розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами домінуючими завданнями є пізнавальні тактичні завдання, інші ж мають підпорядкований характер. Аналіз слідчої практики показує, що пізнавальні тактичні завдання розслідування відрізняються один від одного не лише змістовно, а й за ступенем складності і, відповідно, засобами вирішення. У криміналістичній літературі виокремлюють три рівня пізнавальних тактичних завдань розслідування:

1) завдання, що вирішуються шляхом застосування певного тактичного прийому в межах окремої СРД (приміром, виявлення ознак підроблення документів під час їх огляду; встановлення під час допиту підозрюваного обставин його перебування в певному місці тощо);

2) завдання, що вирішуються шляхом проведення окремої СРД або ОРЗ (наприклад, виїмка документів кредитної справи в банку; встановлення виконавця підпису в документі шляхом призначення почеркознавчої експертизи; одержання свідчень про спосіб вчинення шахрайства шляхом допиту підозрюваного тощо);

3) завдання, розв'язання яких потребує проведення комплексу СРД, НСРД та ОРЗ. Ці тактичні завдання найбільшого ступеня складності, оскільки потребують поєднання зусиль слідчого, оперативних працівників, залучення спеціалістів різного профілю [13, с. 88].

До тактичних завдань, які повинні вирішуватися під час розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами, варто віднести:

1) викрадення кредитів здійснено шахраєм, який виготовляє та використовує підроблені документи від певної структури (реально існуючої або фіктивної), які подає до банку;

2) викрадення вчиняється підприємцем, який діє у змові з працівниками органів влади, банку, виготовляє фіктивні документи щодо використання кредитів (працівники банку виготовляють і оформлюють фіктивний акт перевірки нецільового використання кредитів, згідно з яким кредити нібито були використані за призначенням);

3) викрадення вчиняється приватною фізичною особою шляхом надання до банку фіктивних документів, які характеризують її фінансово-матеріальний стан у вигідному ракурсі та цілі використання кредитів.

Висновки. У структурі окремих криміналістичних методик розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами першочергове значення мають саме тактичні завдання третього рівня, що виконують важливу функцію структурування методик. Для їх вирішення застосовують комплекси СРД та НСРД, які дістали назву *тактичних операцій*.

Тактичну операцію як криміналістичну категорію, що характеризує повторюваність і динамічність пошуково-пізнавальних процесів у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, можна визначити як багатоваріантний і багаторівневий комплекс СРД, НСРД та ОРЗ, спрямованих на вирішення тактичних завдань розслідування кримінальних проваджень, зумовлених слідчою ситуацією та об'єднаних єдиною метою доказування в рамках досудового розслідування.

Комплексне застосування процесуальних дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів

щодо розв'язання тактичних завдань початкового етапу розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами не є вичерпним, оскільки сформулювати універсальні схеми розслідування, застосовні до будь-якого випадку, неможливо, так само, як неможливо передбачити наперед дії злочинців. Отже, кожна конкретна ситуація розслідування вимагає від слідчого, передусім, творчої діяльності в межах кримінальної процесуальної регламентації на підставі сформованих у науці узагальнень практики, теоретичних положень і методичних рекомендацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
2. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України) : аналітичний огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2019. 59 с.
3. Курман О. В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами : дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 218 с.
4. Охрімчук Т.В. Криміналістична характеристика шахрайства з фінансовими ресурсами та основні напрями розслідування : дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 236 с.
5. Фінагєв В.О. Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним доступом до банківських рахунків : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. 300 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Мамка Г.М. Засади кримінального провадження : монографія. Київ : «Грета», 2018. 276 с.
8. Сачко О.В. Проблеми реалізації верховенства права при застосуванні особливих форм та режимів кримінального провадження : монографія. Дніпро : Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара; «Середняк Т.К.», 2018. 382 с.
9. Аминов Д.И., Ревин В.П. Преступность в кредитно-банковской сфере в вопросах и ответах. Москва : Изд. «Брандес», 2007. 120 с.
10. Неймарк М.А. Проблемы теории и практики расследований хищений денежных средств в сфере банковского кредитования : дисс...канд. юрид. наук : 12.00.09. Барнаул, 2006. 245 с.
11. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ : монографія. Харьков: Консум, 2000. 478 с.
12. Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия : монографія / под. ред. Н.П. Яблокова. Калининград : Изд-во Калининград. ун-та, 1997. 248 с.
13. Волобуєв А.Ф. Тактичні задачі розслідування розкрадань майна в сфері підприємницької діяльності. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1999. № 3. С. 84–90.
14. Корноухов В.Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы : пособие. Москва, 2008. 224 с.
15. Коновалова В.Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя. Киев, 1973. С. 3–5.
16. Гранат Н.Л., Ратинов А.Р. Решение следственных задач. Волгоград, 1978. 93 с.